

MAHMUT ESAT BOZKURT VE HUKUK REFORMU'NA KATKILARI

Seyfullah EDİS

Mahmut Esat Bozkurt, Türk Siyaset Yaşamı'nda daha çok bir siyaset adamı olarak tanınıyor ; fakat O'nun asıl kimliği, Türk Hukuk Devrimi'nde üstlendiği görevlerle belirginleşmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Dönemi'ndeki önemli aşamalardan olan ve "Büyük Kanunnameler" diye adlandırdığımız kanunlarımız, O'nun zamanında iktibas edilmiş ve yürürlüğe konulmuştur. Bu nedenle Mahmut Esat Bozkurt, Türk Kanunlaştırma Hareketi'nin öncüsü ve mimarı ünvanını kazanmıştır.

Ben konunun biraz daha öncesine gitmek istiyorum : Bizde kanunlaştırma hareketleri Tanzimat Dönemi ile başlamıştır. Daha öncesini aynı nitelikte görmediğim için ele almıyorum. Kanunlaştırma hareketlerine gerek duyulmuş sebepleri bir kaç noktada toplanabilir : İlki ; tek tip, yeknesak bir hukukun gerekliliğidir. İkincisi ; yenilikleri ve gelişmeleri karşılayabilecek hukuk kurallarına duyulan ihtiyaç. Üçüncüsü de, dış baskılardan kurtulma isteğidir.

Gerçekten Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde, dini esaslara dayanan bir hukuk sistemi uygulanmaktaydı. Devlet teokratik bir devletti. Bir niteliği itibarıyla ülkede, Müslüman unsura, İslam Hukuku diye adlandırdığımız, fıkıh kitaplarında yer alan kurallar uygulanmaktaydı. Ne varki Osmanlı İmparatorluğu, yalnızca Müslümanlar'dan tebası oluşan bir devlet değildi. Bu nedenle, İslam Hukuku'nu diğer dinlere mensup olanlara da uygulaması caiz olmadığından, özellikle aile ve miras hukuku, hatta eşya hukuku alanlarında, başka dinden olanlara, mensup oldukları dinin kendi kuralları uygulanıyordu. Böyle olunca, ülkemizde uygulanan pek çok hukuk sistemi birarada bulunuyordu. Oysa, tek tip, yeknesak bir hukuka ihtiyaç vardı. Demek ki, Tanzimat'la birlikte başlayan kanunlaştırmalarda nedenlerden birisi, hukukun birleştirilmesi zorunluluğuydu.

Batıda genellikle milli sebepler, yani milliyetçilik, kanunlaştırma hareketlerinde belirgin bir sebep olarak ortaya çıkmıştır. Bizim hukukumuzdaki kanunlaştırmalarda, böyle bir sebep sözkonusu değildir.

Yine, dinden kaynaklanan donmuş, statik kurallar hayata uymuyordu. Özellikle Endüstri Devrimi yapıldıktan sonra ortaya çıkan yeni ilişkiler, yeni hukuki sorunlar karşısında, yeni kurallara ihtiyaç vardı. Bu ihtiyacı karşılamak için de kanunlaştırma yoluna gidilmiştir.

Dini kuralların yetmediği yerlerde, "Hile-i Şerriye" denilen bir takım işlemler geçerli kabul ediliyordu. Hatta bu zamanla bir çeşit kural haline de geldi ; yapılması "caiz" bir takım davranışlar niteliği kazandı. Mecelle'de de bu ihtiyaç hissedilmiştir. Mecellenin gerekçesinde ; "Adil bir nizamın halelden muhafazası için bir takım kavain-i müeyyide-i şerriyeye muhtaç olunduğundan" esaslıdır ; ama, temelde, yeni kurallara olan ihtiyaç vurgulanmıştır.

Türkiye'deki kanunlaştırmalarda ikinci neden, yürürlükte olan kuralların yetersizliğinin yanında, devletin güçsüz olduğu dönemlerde, ülkenin hakim unsuru Türkler aleyhine işleyen kapitülasyonlar sisteminin mevcut olmasıydı. Önce yabancılara, giderek de Müslümanlar'ın dışındaki başka dinden olanlara tanınmış olan kapitülasyonlar, bir anlamda, hukukun birleştirilmesi yönünden zorlayıcı bir etken olmuştur. Nitekim, Osmanlı Devleti, hukuk alanında güvensizlik olarak, başka devletlerin ileri sürdüğü iddialardan bunalıyordu. Osmanlı Devleti'nin gayrimüslimlere iyi ve Müslümanlar'a eşit davranmadığı, hukukun ilkelerini çiğnediği gibi görüşler ortaya atılıyordu. Kanunlaştırma hareketine yönelmede, bu baskılardan kurtulma isteği de etkili bir rol oynamıştır.

Türk Hukuku'nda, özellikle Osmanlı Dönemi'nde bu üç nedene dayanan kanunlaştırmalar olmuştur. Kanunlaştırmaların ayrıntısına inmeyeceğim. Bu kanunlaştırmalarda genellikle iki yol izlendiğini belirtmek isterim. İlki, ülkenin şurasında burasında, dağınık biçimde bulunan, o zamana kadar örf ve adetler olarak bilinen geleneksel kuralların derlenmesi ve toparlanmasıyla sistemleştirilerek, yürürlüğe konulmasıdır. İkincisi ise, bir ülkede uygulanan ve artık yetersiz kalmış, çağın ihtiyaçlarına uymayan, eskimiş hukuk kurallarının yerine ; daha yeni ve çağdaş bir hukuk sistemini "ikame" etmektir. Bunlardan birincisine muhafazakar sahiple kanunlaştırma, ikincisine de devrimci sistemle kanunlaştırma diyebiliriz.

Osmanlı Dönemi'nde, özellikle Mecelle ile birinci yöntem uygulanmıştır. Cumhuriyet Dönemi'nde, Mahmut Esat Bozkurt'un Adalet Bakanı olduğu dönemdeki kanun-

laştırmalar da, devrimci sahiple kanunlaştırma yapılmıştır. Ülkede uygulanan kuralların yerine yenilerini, çok daha modernlerini koyma amacı güdülmüştür.

Mecelle'nin yetersizliğini Mahmut Esat Bozkurt, Medeni Kanun'un gerekçesinde çok güzel şekilde vurgulamıştır. Medeni Kanun'un gerekçesinde O, benim yaşımdaykilerimize göre, gerçekten harikulade bir üslup sergilemiştir.

Devrimci sahiple, aynı zamanda "iktibas" yoluyla kanunlaştırma istediğini Mahmut Esat Bozkurt, eskiden beri, eski hukukun düzeltilmesi için uğraşmakta olan komisyonların görevine son verirken yaptığı konuşmada pek güzel belirtmiştir. Şöyle diyor : "Türk İhtilali'nin kararı, batı medeniyetini kayıtsız-şartsız kendisine maletmek, benimsetmektir. Bu karar o kadar kesin bir azme dayanmaktadır ki, önüne çıkacaklar, demirle ve ateşle yokedilmeğe mahkumdurlar. Bu prensip bakımından kanunlarımızı oldukları gibi batıdan almak zorundayız. Keyif ve isteklerimize göre değil, milletimizin dileklerine göre iş başarmak mecburiyetindeyiz".

Bu sözlerin neyin işareti olduğu belli : Devrimci sahiple, iktibas yoluyla kanunlaştırma yapılacağını vurgulamaktadır.

İktibas, bir ülke hukukunun bir bütün olarak ya da kısmen başka bir ülke tarafından alınmasıdır, diye tanımlanır. Burada karar verdirici unsur, ülkesine göre değişir. Ülkemiz bakımından İsviçre Medeni Kanunu'nun iktibasında rol oynayan sebepleri, değişik şekilde açıklayanlar var. Bir kısmı, İsviçre Medeni Kanunu'nun çok modern bir kanun olduğu için iktibas edildiğini söylemektedir. Bunlara göre bu medeni kanun ferdiyetçi ve liberal hükümleri içermektedir ; ama, onun yanında, sosyal adaleti gerçekleştirmeyi sağlayacak hükümleri de vardır. Yine kimisine göre, açık ve sade bir metnin oluşu, kadın ve erkek eşitliğine yer veriş tercih sebebi olmuştur. Kimisine göre de, İsviçre'de okuyan hukukçuların, özellikle de Mahmut Esat Bozkurt'un (ki o da İsviçre'de okumuştur) işbaşına gelmeleri ve yargıca geniş yetkiler veren bir metne sahip olması, İsviçre Medeni Kanunu'nun iktibasında belirleyici rol oynamıştır.

Mahmut Esat Bozkurt, Medeni Kanun'un gerekçesinde bunun nedenlerini kendisi açıklıyor. İleri, yenilikleri içeren, modern, dilinin sade oluşu, bu yasanın benimsenmesinin nedeni olmuştur. Dolayısıyla bu yasanın niçin seçildiği ortadadır ; bunu, seçimde bir tesadüfün sözkonusu olmadığını belirtmek için söylüyorum. Mahmut Esat Bozkurt, İsviçre'de tahsil yaptığından, Adalet Bakanı olarak, Türk Medeni Kanunu'nun İsviçre'den iktibasını isteyenlerden birisi olmuştur ; ama seçimde bilinçli davranılmıştır. Eğer böyle olmasaydı, iktibas edilmiş diğer kanunları da İsviçre'den almamız gerekmez miydi? Ceza

Kanunu'nu İtalya'dan, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nu Almanya'dan, Ticaret Kanunu'nun büyük kısmı Fransa'dan iktibas edilerek alınmıştır. Dolayısıyla en yeni, en uygulanması kolay, en anlaşılır olanı seçilerek, iktibas edilmiştir.

Özetlemek gerekirse, Mahmut Esat Bozkurt, Cumhuriyet Dönemi'nde, kanunların iktibasında ve iktibasından sonra uygulanmasında, Türk Hukuk Reformu'nun yapıcıları arasında seçkin bir yer kazanmıştır. Yapılan seçimin ne kadar isabetli olduğu uygulamanın başarısından çok güzel anlaşılmaktadır. Türk Toplumunu, bu yeni kanunlara çok kolay uyum sağlamıştır. Aynı başarıyı bu derece kısa sürede gösteren başka bir millet bilmiyorum var mıdır?

Son olarak, Türk Hukuk Reformu'na katkılarına, özellikle dil ve kavram bakımından zenginliği yönüyle de kısaca değinmek istiyorum. Osmanlı Hukuku, İslam Hukuku'nda bulunmayan bir çok terimi, Türk Hukuku'na kazandırmıştır. Bunlar belki Türkçe'ye Arapça olarak çevrilmişlerdir ; ama, hukuk literatürünün zenginleşmesinde, yine de bu çok önemli sayılmalıdır.